

De Otter *Lutra lutra* in de Oostvaardersplassen?

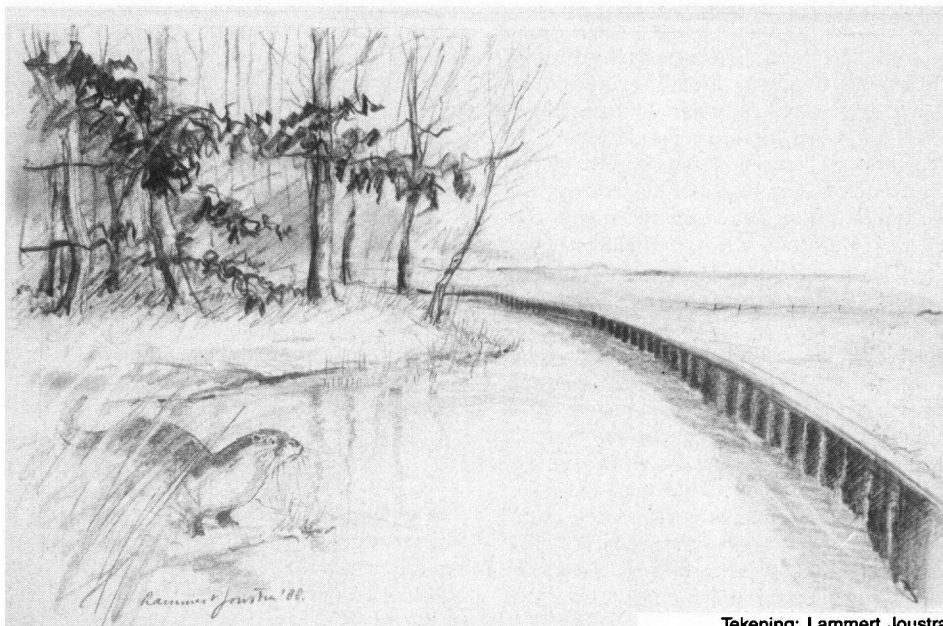
A.W.J.J. de Jongh

Huidige situatie

Anno 1988 stond de Otter (*Lutra lutra*) deze eeuw in Nederland voor de tweede keer op uitsterven. Nu een jaar later is duidelijk dat de Nederlandse otterpopulatie het niet heeft gered. In vergelijking met de eerste keer, toen de Otter door de jacht uitgeroeid dreigde te worden, is het nu de integrale aantasting van het leefmilieu die de Otter de das om heeft gedaan. De aantasting is inmiddels van internationale aard. De waterverontreiniging met contaminanten, zoals PCB's blijkt, net als bij de Zeehond, één van de voornaamste oorzaken van de achteruitgang van de otterpopulaties in heel Europa te zijn. In Nederland worden de verontreinigingen niet alleen via de Rijn aangevoerd; inmiddels is duidelijk geworden dat een groot deel van de gifbelasting afkomstig is uit de neerslag. Daarnaast waren de nog steeds voortschrijdende versnippering en uitkleding van het landschap voor de ruimte- en dekkingsbehoevende Otter funest. In Friesland, het voormalige, laatste otterbolwerk(je) van Nederland, worden bijvoorbeeld nog steeds kilometers oever op onverantwoorde en verspillende wijze gesteriliseerd met beschoeiingen. De natuurlijke, dekkingbiedende vegetaties, die ook alom worden gewaardeerd door recreanten, verdwijnen daarmee als sneeuw voor de zon. Het is bedenkelijk dat deze, zo typisch bij Nederland behorende soort voorlopig naar de geschiedenisboekjes is verhuisd en dat zijn vroegere aanwezigheid straks alleen maar valt af te lezen aan familie- en geografische namen.

Er is de afgelopen jaren al vaker voor gewaarschuwd dat vele soorten uit ons kikkerlandje zullen verdwijnen bij ongewijzigd beleid. De ernst van de gigantische milieuproblematiek dringt slechts mondjesmaat tot de politiek

door en wordt op beschamende wijze afgekocht met hier en daar wat toezeggingen op het NOS-journaal om er zelf politiek beter van te worden. 'Natuur en milieu' ligt immers goed in de markt; er kan goed op ge-

Tekening: Lammert Joustra.

Verspreiding van de Otter In Nederland omstreeks 1900.

Verspreiding van de Otter in Nederland in 1983.

scoord worden. De Otter nu, is een nieuw 'lijdend voorwerp' van deze politiek.

De vele publiciteit rondom de Otter, waarin het dier als ambassadeur van het zoet water of als indicatorsoort wordt afgeschilderd, heeft er ondertussen wel voor gezorgd dat de Otter steeds vaker opduikt in beleidsrapporten. Uit deze stukken blijkt de behoefte aan concrete vormen van natuurbeheer. Vanwege het integrale eisenpakket, die deze soort aan zijn leefmilieu stelt, vormt het dier zeker een uitstekend uitgangspunt voor bescherming, beheer en ontwikkeling van natuur. Wat plannen betreft, tekenen zich op dit moment voor de Otter gunstige perspectieven af. In de – overigens vage – vierde Nota voor de Ruimtelijke Ordening lijkt bijvoorbeeld het thema 'Nederland-Waterland' bij uitstek geschikt voor een diersoort als de Otter. Het idee van een aaneengesloten hoofdstructuur, waarin de natuurrijke natte gebieden in Nederland optimaal met elkaar verbonden zijn, duikt ook op in het Natuur Beleidsplan en Herstelplan Leefgebieden Otter. Hierin wordt onder andere gepleit voor kerngebieden voor de Otter, maar ook voor verbindingswegen (corridors), waarlangs een optimale genetische uitwisseling kan plaatsvinden. Kortom, er dient weer een natte ecologische infrastructuur te worden opgebouwd voor de Otter en vele andere organismen in zijn kielzog. In dit perspectief zouden de Oostvaardersplassen uitkomst kunnen bieden in het aaneenknopen van de thans van elkaar geïsoleerde Hollands-Utrechtse kerngebieden met die in de Kop van Overijssel en Friesland.

Otterherstelplan gebaseerd op de verspreiding van de Otter rond 1900 en in 1983 en de beleidsvisie van de Vereniging Das en Boom.

- in te richten waterpartijen en omgeving als trekroute en/of verblijfplaats tussen de verschillende (nog bestaande) otterpopulaties.
- ▨ zones waarbinnen momenteel geen Otters voorkomen maar waar hervestiging (na uitzetten) grote kans van slagen heeft.
- ▨ zones waar op langere termijn waterpartijen en omgeving ingericht kunnen worden als verblijfplaats en/of trekroute voor de Otter. Uit 'Verbindingswegen voor plant en dier' van D. Logemann & E.F. Schoorl (1988).

Een potentiële otterhabitat

Van de Oostvaardersplassen is zo goed als zeker dat er geen Otters huizen. Dit zou enerzijds het gevolg kunnen zijn van de geïsoleerde ligging van het gebied en anderzijds van de

Foto boven:

De Otter is nog slechts zelden in de Oostvaardersplassen waargenomen. Kennelijk is het habitat nog niet compleet.

Foto: Vincent Wigbels.

Foto onder:

De Otter, de dupe van de integrale aantasting van het leefmilieu.

Foto: W. Nieuwenhuizen.

geringe omvang van de otterpopulatie in Nederland, waarin het reproductievermogen minimaal tot nihil was. Daarnaast is het twijfelachtig of de Oostvaardersplassen in de huidige vorm een goede otterbiotoop vormen. Het open water van het gebied lijkt daarvoor te ondiep. In strenge winters be-

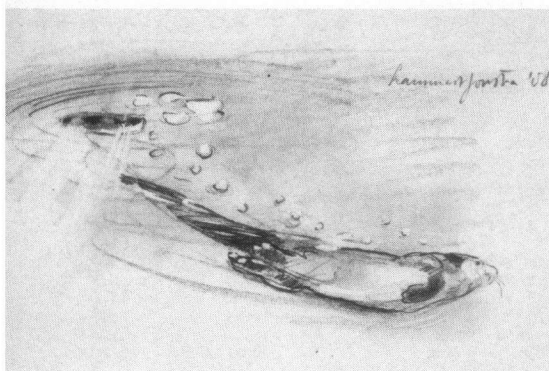
vriest het water waardoor de voedselvoorziening van de Otter in gevaar komt.

Voldoende biomassa aan vis is eis nummer één die een Otter aan zijn leefgebied stelt. Derhalve is het creëren van dieper water, waarin de vis zich 's winters kan terugtrekken, op enkele plaatsen in het gebied een belangrijke voorwaarde.

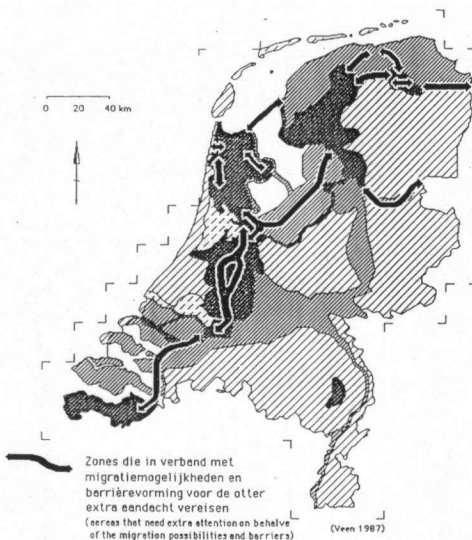
De grootte van het leefgebied (homerange) van een Otter is sterk afhankelijk van het voedselaanbod. De homerange van een Otter in Nederland wordt geschat op circa 10 km² (= 1000 ha). Indien de voedselsituatie voor de Otter in het Oostvaardersplassengebied vergelijkbaar is/wordt met andere gebieden in Nederland, dan kan met deze homerange-grootte een voorzichtige schatting worden gemaakt van het aantal Otters dat zich in het gebied zou kunnen vestigen. Ongeveer de helft van het gebied (circa 3000 ha) komt in aanmerking, aangezien het grotendeels uit open water bestaat. Bekend is dat de homerange van één mannetje dat van twee vrouwtjes kan overlappen. Voor de Oostvaardersplassen betekent dit een aantal van negen Otters met een geslachtsverhouding van één mannetje op twee vrouwtjes. Voedselconcurrentie met andere diersoorten zal geen probleem zijn vanwege dit geringe aantal Otters.

	concentraties in Friesland	huidige normen	aanvaardbare normen
bodems	0,011 mg/kg droge stof	0,05 mg/kg	0,001 mg/kg
vis	0,41 mg/kg produkt	5 mg/kg	0,03 mg/kg
Otters	130 mg/kg oplosbaar vet	geen norm aanwezig	10 mg/kg

Tabel 1. PCB-concentraties en -normen in waterbodems, vis en Otters (naar Jonge Poerink & Huls 1987).

Tekening: Lammert Joustra.

Voor de Otter belangrijke zones die extra aandacht vereisen (naar Veen 1987).

Wat betreft de vele vogelsoorten zal de Otter, met zijn uitgesproken voorkeur voor vis qua predatie geen probleem vormen, ofschoon een enkele (juvenile) vogel best wel eens het menu zal kunnen aanvullen. Het erbij trekken van het Hollandse Hout en de Lepeelaarsplassen zou het aantal Otters kunnen vergroten en zo zorg kunnen dragen voor een bredere genetische basis. Uitwisselingsmogelijkheden met andere otterpopulaties zullen nauwkeurig moeten worden onderzocht. Kruisingen van potentiële migratieroutes met verkeerswegen en de Flevospoorlijn moeten worden geïnventariseerd. De inrichting van de waterlopen van en naar de Oostvaardersplassen (migratieroutes), vormen in Zuidelijk Flevoland niet zozeer een probleem. In noordelijk Flevoland (richting Friesland en de Kop van Overijssel) is dit echter wel het geval. Dekking is immers een belangrijke randvoorwaarde, waaraan migratieroutes en leefgebieden moeten voldoen. Wat dekking betreft lijken de Oostvaardersplassen zelf in de huidige vorm zeer geschikt. Ook de waterkwaliteit vormt een belangrijk punt van aandacht. Daar de Otter een topredator is, komen gifstoffen via de voedselketen in opgehoopte vorm in het lichaam terecht, in hoeveelheden die dodelijk of minstens ziekteverwekkend zijn. In dit verband is het waarschijnlijk een verstandige keus geweest de Oostvaardersplassen te voorzien van polderwater in plaats van water uit het Markermeer. Het water van het Marker-

Foto boven:

Karpers zijn in het moeras langzamerhand de meest algemene vissen geworden. Op de foto een 'Spiegelkarper'.

Foto: Vincent Wigbels.

Foto rechtsonder:

De Otter, de dupe van de integrale aantasting van het leefmilieu.

Foto: W. Nieuwenhuizen.

meer bevat meer microverontreinigingen, waaronder PCB's. Zoals reeds eerder gesteld, vormen de PCB's voor de Otter een groot probleem. Daarom dient de gifbelasting van het Oostvaardersplassengebied te worden onderzocht vooraleer de Otter wordt uitgezet. Het verdient aanbeveling zowel waterbodems als vis te analyseren op zware metalen, pesticiden en PCB's. Onderzoek heeft aangetoond dat er directe relaties bestaan met het gehalte PCB's in waterbodems en vis. In tabel 1 zijn de gevonden PCB-concentraties van een drietal gebieden in Friesland weergegeven voor zowel sediment, vis (Paling) en Otters. Daarnaast staan de huidige (ecologisch onverantwoorde) normen. De laatste kolom geeft een eerste aanzet voor aanvaardbare normen, die voortplanting van de Otter kunnen waarborgen. De Noorse otterpopulatie bijvoorbeeld is met een gemiddelde concentratie van 17 mg PCB/kg oplosbaar vet

een florerende populatie. Opvallend is dat de nu in Nederland geldende normen geen enkel soelaas bieden voor overleving van de Otter in Nederland!

Introductie van de Otter

Na een gedegen onderzoek naar de habitatkwaliteit van de Oostvaardersplassen ten behoeve van de Otter in al zijn aspecten (dekking, uitwisselingsmogelijkheden, water- en waterbodembkwaliteit, gifbelasting van de vis, biomassa van de vis, etc.) zou pas kunnen blijken of het gebied geschikt is voor Otters of geschikt gemaakt kan worden. Het is uitgesloten dat Otters er op eigen kracht een populatie kunnen opbouwen. De enige hoop is gevestigd op een introductieprogramma. Hoe de Otter zich in het gebied zal gedragen is verder moeilijk te voorspellen. Het is daarom belangrijk dat de uitgezette dieren van zenders worden voorzien. De Otters die de Oostvaardersplassen gaan bevolken zouden uit het naburige Natuurpark Lelystad kunnen komen. Daar zal een Otterstation verrijzen met hopelijk spoedige fokresultaten. Dan zal ook het Oostvaardersplassengebied een nieuw territorium kunnen worden voor de Otter in Nederland.

■ Drs.ing. A.W.J.J. de Jongh, Stichting Otterstation Nederland, Stationsstraat 9, 9711 AR Groningen, 050-120 340

LITTERATUUR:

- Broekhuizen, S. (1987): First data on contamination of Otters in the Netherlands. Bull. IUCN Otter Specialist Group 2 : 27-32.
- Jonge Poerink, B. & R.Huls (1987): Organische microverontreinigingen en zware metalen in Friese otterhabitats. Uitgave: Stichting Otterstation Ned. en Provincies Friesland en Groningen.
- Jongh, A.W.J.J. de (1986): De Otter voelt zich alsmaar rotter. Argus 11 (4) : 9-11.
- Mason, C.F. & S.M.Macdonald (1986): Otters: ecology and conservation. University Press, Cambridge.